

Waar praten we over als we het over Israël hebben?

Lezing gehouden op Israëlzondag 3 oktober 2021 te Zuidlaren

Geachte aanwezigen,

Het is mij een eer en genoegen voor u deze synagogelezing te verzorgen. Al moest ik wel goed bij mijzelf te rade gaan, alvorens definitief toe te zeggen, en wel om twee redenen.

Allereerst kwam de gedachte op: zou deze opdracht niet beter neergelegd kunnen worden bij iemand uit het Jodendom zelf? Temeer daar het om een synagogelezing gaat? Toen de voorzitter mij echter verzekerde dat het juist waardevol was als een zich betrokken voelende ‘goj’ zijn licht over dit onderwerp zou laten schijnen, vanuit de verbondenheid als kerk en synagoge, gaf mij dat de vrijmoedigheid.

De andere reden die mij deed aarzelen deze opdracht aan te nemen was gelegen in de vraagstelling, het onderwerp zelf: ‘Waar praten we over als we het over Israël hebben?’

Het is immers nogal een vraag. Waar veel over te zeggen valt, en in het verleden ook al veel over gezegd is.

Waar ook nogal eens gevoeligheden aan verbonden zijn. Moet je bij Israël alleen denken aan het volk, of ook het land? En hoe zit het dan met de staat? En als je die drie zaken: volk, land en staat op zichzelf tegen het licht houdt, waar praat je dan eigenlijk over? De meningen hierover kunnen zeer verdeeld zijn.

In dit veld wil ik met u een weg zoeken, zonder de pretentie te hebben het laatste woord hierover gesproken te hebben. Wel hoop ik een stuk helderheid te mogen bieden.

Voor u staat een predikant – het zal u dan ook niet verbazen dat de leidraad van deze lezing deels wordt gevormd door de Heilige Schrift. Mede gelezen vanuit een stuk Joods zelfverstaan, zoals te vinden in de vroegere en meer hedendaagse Joodse bijbeluitleg.

Tegelijk ben ik ook altijd geboeid door het terrein van de geschiedenis. Soms zal daarom ook het geschiedkundige aspect een plaats innemen in deze lezing.

Hoe gaan we te werk?

Om wat lijn aan te brengen in onze behandeling van de vraag ‘Waar praten we over als we het over Israël hebben?’ wil ik, mede omdat we hier als Israël en kerk bijeen zijn, het uitgangspunt nemen bij de bekende verzen van de apostel Shaul, ook wel bekend als Paulus. Vanuit zijn jood-zijn brengt hij op een gegeven moment naar voren wat, naar zijn mening, Israël kenmerkt. En dat lijkt me een goed uitgangspunt voor een lezing in de context van zowel Israël als de kerk.

‘Waar praten we over als we het over Israël hebben?’ Hebben we het dan over de vraag wat Israël is? Of over wat Israël hééft? Paulus heeft het vooral over het laatste, als hij over Israël spreekt:

Zij zijn Israëlieten, van hen is:

- de aanneming tot zonen
- de heerlijkheid
- de verbonden
- de wetgeving
- de eredienst
- de beloften
- de vaders
- en de Gezalfde (Romeinen 9:4-5)

We zien, als Paulus over Israël spreekt, spreekt hij niet zozeer in termen van ‘zijn’, maar van ‘hebben’. Israël heeft een aantal zaken ontvangen, en dat kenmerkt de Israëlieten.

Een aantal van deze zaken wil ik met u eens tegen het licht houden. Waar praten we over als we het over Israël hebben? Wat kenmerkt hen? Wat hebben zij, dat hen onderscheidt van andere volken?

De aanneming tot zonen

Het eerste dat Paulus noemt is het woordje ‘zonen’. De Israëlieten zijn door God aangenomen als zonen. Het etymologische woordenboek Hebreeuws van de Joodse filosoof en taalwetenschapper Ernest Klein leert ons over het Hebreeuwse woord ‘ben’ (zoon) het volgende.¹ Dit kan verbonden worden met het werkwoord ‘banah’ (bouwen). Een zoon is een bouwer. Wij kennen deze gedachte ook wel. Een bedrijf heet bijvoorbeeld: ‘puntje-puntje & zonen’. De zonen (of dochters) zijn dan degenen van de nieuwe generatie die voortbouwen aan het bedrijf. De voortzetter van het levenswerk van de vader.

Vanuit die gedachte laat zich het volk Israël als eerste bezien volgens Paulus. De Israëlieten zijn zonen (en dochters) van God. Waarbij vader Jakob na zijn worsteling met de engel de eer te beurt viel om als eerste de naam Israel te dragen. Hij was waardig bevonden een bouwer voor God, een strijder voor God (want die betekenis zit in het woord ‘Israël’) te zijn in deze wereld.

Die gedachte van zoon als voortbouwer namens en voor de vader, is overigens niet een gedachte van Paulus zelf, het is een vrij letterlijk citaat uit het boek Exodus. In Exodus 4:22 lezen we immers dit. Mozes moet van God tegen de farao zeggen:

‘Zo zegt de HERE: Israël is mijn eerstgeboren zoon.’ (Exodus 4:22)

Zeker de eerstgeboren zoon had in de toenmalige stamverbanden de taak om voort te bouwen aan de stam en de toekomst daarvan.

Israël, zo kan de lijn doorgetrokken worden, is als zoon van God degene uit de volkerenwereld die door God bestemd is om voort te bouwen aan Gods werk in deze wereld.

Om hier nog wat scherper naar te kijken, neem ik u mee naar twee oude bijbelverhalen, uit het boek Genesis en het boek Exodus. Beide staan overigens in het teken van bouwen.

Het eerste verhaal waar gebouwd wordt is natuurlijk het bekende verhaal van de toren van Babel. We lezen hoe, na de zondvloed, de volkeren zich verenigen en samen een stad bouwen, met daarin een toren, tot aan de hemel.

Ze maakten tichelen, bakten die, en ook is er sprake van asfalt dat hen tot leem diende. (Gen. 11:3)
Het doel van dit alles wordt ons in vers 4 verteld:

Welaan, laten wij ons een naam maken.

Men wilde naam maken. Gezien en vereerd worden.

Het aardige, zo u wilt het humoristische is, dat ons echter in het hele Babelverhaal geen enkele naam is overgeleverd.

Het volk dat naam wilde maken is naamloos in de spraakverwarring uiteengedreven, en naamloos gebleven.

Wat het verhaal van Babel nog humoristischer maakt, is zijn plaats in het geheel.

Wanneer u voor de aardigheid eens naar de bladspiegel kijkt waarop ook Genesis 11, het verhaal van Babel, is gedrukt, die ziet dat het voor en na dit verhaal wemelt van de namen. Genesis 10 – een groot geslachtsregister, allemaal namen.

En ook het vervolg van Genesis 11 – namen, namen en nog eens namen.

Zo gaat het bijbelverhaal direct ná Babel verder:

---

¹ Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language* (1987).

Dit zijn de nakomelingen van Sem. En laat Sem nu ‘naam’ betekenen...
Hiervan is het woord ‘Semitisch’ afgeleid. Israël, als Semitisch volk: een volk van naam.
Want, de tiende generatie na Sem (na: ‘naam’) was: Abram.
Over hem lezen we een paar verzen verder – het welbekende Genesis 12.

De HERE nu zei tot Abram: Ga uit uw land en uit uw maagschap en uit uws vaders huis naar het land, dat Ik u wijzen zal.

En dan komt het: *Ik zal u tot een groot volk maken, en u zegenen, en uw náám* (er staat weer ‘sem’) *uw naam groot maken.*

Onder andere de middeleeuwse Joodse bijbelcommentator Rashi heeft erop gewezen dat God dit ook letterlijk heeft gedaan: de naam Abram werd vergroot tot Abraham.

En natuurlijk kan dit vers ook symbolisch opgevat worden: God maakt Abram en zijn nakomelingen tot een man en volk van naam.

Nogmaals – deze thematiek rond het woord ‘naam’ gaat pas echt spelen als je het leest tegen de achtergrond van een wereld die zélf naam wilde maken, buiten God om, maar waar God een spaak in het wiel steekt. Een thema uit de hele Bijbel (tot aan het boek Openbaring van het Nieuwe of Tweede Testament toe): niet Babel maar Jeruzalem als de stad waar naam gemaakt zal worden. Waar Góó naam zal maken. Via zijn zoon, zijn bouwer, Israël – en niet de Babelbouwers.

Israël dus als zoon, als bouwer en voortbouwer namens God te midden van de volkeren.

Geroepen uit de volkerenwereld, zoals Abram geroepen werd.

Aangenomen als Gods zoon, zo zegt Paulus. Of, zoals Herman van Praag het uitdrukt in zijn boek *Net voorbij de rede*: ‘Een volk dat zich had geconstitueerd rond een Convenant met God, dat inhield dat zij als volk uitgekozen waren de spits af te bijten in de strijd om een menswaardige samenleving. Die taak zou zwaarder blijken dan men zich ooit zou kunnen voorstellen.’²

De hedendaagse Joodse bijbelgeleerde Judy Klitzner, verbonden aan het Pardes Institute for Jewish studies in Jeruzalem, heeft in een prachtige bijbelstudie³ gewezen op het intertekstuele verband tussen het verhaal van Babel uit Genesis 11 en het begin van het boek Exodus.

Het boek Exodus – een Latijnse naam voor de uittocht uit Egypte – het heet in Israel ‘Shemot’, námen. Klitzner heeft gewezen op de vele verbanden tussen Babel en Exodus 1.

In beide verhalen is sprake van een zich vermenigvuldigen. Van de mensheid in Genesis, en van de Israëlieten in Egypte, die in het land Gosen wonen.

In beide verhalen wordt gebouwd – de stad Babel, en, in Shmot, de Israëlieten die als slaven bouwen aan de steden van de farao.

De gebruikte bouwmaterialen zijn precies eender als die in Babel: tichelen en leem.

Maar ook dit is, zo u wilt, een humoristisch verhaal. Net als in Babel, wil hier de farao naam maken via de steden die voor hem gebouwd worden. Maar zijn naam? Die wordt ons hier niet vermeld. Op andere plaatsen in de Schrift horen we wél van de naam van een farao (bijv. farao Necho), maar hier blijft hij anoniem. De namen van de stammen der Israëlieten horen we hier wél opgesomd worden, net als de geslachten van Sem, bij Babel.

En, nog mooier: we vernemen de namen van twee moedige Joodse vroedvrouwen: Sifra en Pua. Dat is in het licht van die tijd al helemaal bijzonder, dat de namen van vrouwen genoemd werden. Maar toch gebeurt dat hier. Zij deden immers het goede, dat wat gedaan moest worden: het leven van de pasgeboren Joodse jongetjes bewaren, in weerwil van de door de farao geplande systematische moord op hen. Hun namen zijn bewaard. En worden met ere genoemd.

Naam maken is dus ook verbonden met: het goede doen. Het leven hooghouden.

---

² Herman M. van Praag, *Net voorbij de rede* (2014), p.17.

³ J. Klitzner, *Subversive Sequels in the Bible* (2011).

En dan gaat het boek Shmot (Namen, Exodus) verder. En zal het ook gaan over de Naam der namen, die van de heilige God, die Zich aan Mozes zou openbaren bij de brandende braamstruik. De heilige, vierletterige Naam.

We hebben vrij uitvoerig bij dit alles stilgestaan, om een wezenstrek van Israël te schetsen. We zagen tot dusver, samenvattend:

- dat Israël is geroepen uit de volkerenwereld
- dat het volk, voortkomend uit aartsvader Abram, door God groot gemaakt zou worden
- dat het naam maken, of beter: naam krijgen (van Godswege) van Israel, alles te maken heeft met een leven volgens Gods geboden. Het doen van het goede. Zoals Sifra en Pua dat deden.

Paulus noemde dus: de aanneming tot zonen (bouwers). Israël dat niet bestemd is om aan Babel of de steden van de farao te bouwen, maar aan de zaak van God.

De heerlijkheid

Paulus noemde ook: de heerlijkheid. Van Israël is de heerlijkheid. Je kunt het woord ook vertalen met: 'gewicht'. Ook dan ben je weer in de buurt van het woord 'naam'. Israël dat naam maakt - van Godswege. Het volk verwijst immers naar, het vertegenwoordigt de heilige God die de Naam der namen draagt.

Daarbij, en dat noemden we nog niet, is het wezen van Israël ook verbonden met: 'een licht voor de volkeren' zijn (zoals Jesaja zegt). Dat blijft immers de achtergrond van Gods roeping van Israël. Toen het bij het paradijs mislukte, en de mensheid zich van God afkeerde, toen het na de zondvloed opnieuw mislukte, en de mensheid de toren van Babel bouwde, besloot God één volk uit de volkeren te roepen, om via dat ene volk, die bouwer aan zijn zaak, de volkeren weer naar Hem terug te leiden. Israël als Gods getuige in de wereld. Als zegen voor de volkeren. Zoals God ook tegen Abraham zei: dat in hem alle volken gezegend zouden worden. Israël dus als een volk van naam, bestemd om de Naam van God via hen als volk, aan heel de wereld te openbaren. Als strijder voor God. Maar dan niet een strijd met het zwaard, maar met het laten stralen van het licht van de Tora. Gods Woord, dat van oudsher licht in het donker bracht. Een Woord dat tevens Daad dient te zijn. In het leven met God en met de naaste. Waarbij niet het recht van de sterkste dient te gelden, maar de liefde, als concreet werkwoord vanuit de goede zorg voor elkaar, zelfs voor de vijand.

We gaan naar een ander aspect.

De beloften en het land

Het volk Israel – *van hen zijn de beloften*, zo hoorden we Paulus ook zeggen. Beloften, waar moet je dan aan denken?

Dan gaan we opnieuw terug naar Genesis 12. Wat belooft God daar aan Abram? Allereerst dit:

Ga uit uw land en uit uws vaders huis, naar het land dat Ik u wijzen zal. (Gen.12:1)

De eerste opdracht en belofte voor Israël hebben te maken met: gaan naar het land dat God aanwijst. Precies datzelfde speelt ook weer een rol in Exodus: men moet uitgaan uit Egypte en gaan naar het door God Beloofde Land.

Heel de Bijbel door zien we die lijn, de verbinding tussen het Joodse volk en het land Israël.

Ook dat is een wezenlijk aspect om te bedenken als we het hebben over de vraag:

'Waar hebben we het over als we spreken over Israël?'

Dan hebben we het tegelijk, in één adem over het land Israël.

Waarbij iets heel belangrijks moet worden opgemerkt: het land is door God gegeven.

Mozes is er al duidelijk over: Israël kan nooit claimen dat het land van hen ís. Het is hen door God

gegeven. Op voorwaarde dat Israël zich aan God blijft verbinden. En leeft vanuit zijn Tora.

Tegelijk komt dan wel de vraag op: hoe zie je dat dan concreet op de wereldkaart ingetekend? Hoe lopen de grenzen? Waar hebben we het over als we over Israël spreken als land?

Het antwoord op die vraag is lastiger te geven. In de Bijbel zien we immers een voortdurend wisselend palet aan grenzen? De grenzen ons in Numeri 34 beschreven zijn niet dezelfde als die uit Jozua 13-19. En in 1 Koningen 4, waar het gebied van Israël omschreven wordt is de loop van de grens opnieuw anders. En ten tijde van Assyrië, Babylonië en Perzië werd alles nog weer anders. Dat gold ook voor de tijd onder de Grieken en later de Romeinen.

Voeg daarbij het verschil tussen het tweestammenrijk Juda, met als hoofdstad Jeruzalem, en het tienstammenrijk Israël, met als hoofdstad Samaria. En ook het verdere verloop, waarbij de tien stammen in de vergetelheid leken afgevoerd naar Assyrië, terwijl de Judeeërs op een gegeven moment weer terugkeerden uit Babel. Dat maakt het er allemaal niet eenvoudiger op.

Kortom, we zien een voortdurend bewegend beeld. De grenzen van Israël zijn voortdurend in beweging. Datzelfde geldt voor het volk.

Misschien zegt ons dat wel iets. Zolang de Here God zijn geschiedenis schrijft met zijn volk Israël en alle volkeren op aarde, is er sprake van beweging.

Toch is het tegelijk veelzeggend dat ook het boek Openbaring ons vertelt dat boven de poorten van het hemels Jeruzalem de namen van de twaalf stammen van Israël staan geschreven.

Een teken dat voor God gans Israël bewaard en in beeld is gebleven en zal blijven.

Hij zal het gehele volk weten te blijven omvatten.

Het volk ook in al zijn diversiteit. Want als we praten over een typering van Israël, dan komt direct ook het begrip ‘verscheidenheid’ boven (evenals trouwens bij de kerk het geval zou zijn: welke stroming of denominatie bedoelen we dan? Er zijn er zoveel immers). Op de Mahane Jehuda, de Joodse markt in het westen van Jeruzalem, proef je letterlijk de verschillende Joodse culturen in de aangeprezen etenswaren, uit allerlei landen afkomstig. Toen ik in 2011 studeerde in Jeruzalem, bezochten wij vanuit de yeshiva waar wij leerden ook wekelijks een joods verzorgingstehuis in Jeruzalem. In ons beste Hebreeuws spraken wij daar met de ouderen. Wat mij daar trof waren de totaal verschillende geschiedenissen. De een was afkomstig uit Griekenland, de ander had zijn jeugd liggen in Irak, terwijl een derde weer uit Polen afkomstig was. Van het ‘weet je nog van vroeger?’, dat vele senioren in dorpen nog gezamenlijk kunnen delen, was hier geen sprake.

De veelkleurigheid van Israël zien we trouwens ook al in de Bijbel terug. Denk alleen al aan de twaalf stammen, de twaalf broers, die door vader Jakob bij zijn zegen aan hen zo veelkleurig getekend worden (Genesis 49). De een is een bonkige ezel, de ander een losgelaten hinde, een derde een leeuw, een vierde een slang. Het lijkt wel of vader Jakob de veelkleurigheid van het dierenrijk op Israël van toepassing verklaart.

De Joodse schilder Marc Chagall heeft deze veelkleurigheid van de twaalf stammen letterlijk zeer veelkleurig weergegeven in de twaalf glas-in-lood ramen die het Hadassa hospitaal te Jeruzalem sieren.

Tegelijk was er – in en ondanks alle veelkleurigheid in het Jeruzalemse verzorgingstehuis - toch eenheid voelbaar: samen het ene volk Israel vormend - Am Jisrael chai, zingt het lied dat daar graag gezongen werd. Juist in de veelkleurigheid, het je een weten in de verbondenheid. De besnijdenis. De sabbat. De feesten. Een paar zaken die de meeste Joden toch delen, van welke afkomst men ook is, en seculier of niet. Er zijn zaken die dieper gaan, die verbinden.

En daarmee zijn we bij een volgend begrip dat Paulus noemt: de verbonden. Als hij over Israël spreekt, zegt hij: ‘van hen zijn de verbonden’.

Gods verbond

Bij het verbond denken we natuurlijk aan Gods verbond met Israël. Gesloten met Abraham. Later met Mozes en het volk bij de berg Sinai. En voortdurend is ook in het verdere van de Schrift Gods verbond met Israël onderstreept. Met als rode draad: Gods trouwbelofte aan zijn volk Israël. Maar ook: zijn verwachting van wederkerigheid. Trouw aan Hem en aan zijn Tora. En wanneer dat niet gebeurde, kon straf, zelfs ballingschap, het gevolg zijn. Maar ook dan bleek Gods verbondstrouw zo sterk te zijn, dat er toch weer nieuwe toekomst gloorde voor Israël. Deze Israëlzondag stonden we daar bij stil. Gods verbondstrouw, die uitgedrukt wordt in de metafoor van het toenmalige huwelijk. Waarbij de verhouding man-vrouw anders lag dan nu het geval is tussen huwelijkspartners. Toen gold het voorschrift van de Tora: wanneer een huwelijk eenmaal verbroken was, bestond het niet dat de vrouw, wanneer die inmiddels de vrouw van een ander was geworden, toch weer vrouw van haar eerste man zou worden. Maar dwars daar doorheen horen we de profeten vertellen dat God voor Israël een uitzondering maakt op deze regel. Ook als het volk Hem, God, de Bruidegom, ontrouw is geworden en partner van een andere god is geworden, is God van harte bereid zijn eerste liefde weer terug te nemen. Israël te herstellen in de oude glorie. Dit zeer belangrijke gegeven maakt, dat we de vraag: ‘waar spreken we over als we het over Israël hebben?’ ook kunnen beantwoorden met: het volk dat voorgoed opgenomen is in Gods verbondstrouw, en daarom altijd weer toekomst zal hebben. In en ondanks veel soms. Wij hoeven slechts maar te denken aan de onzegbare verschrikkingen van de afgelopen eeuw, waaronder het Joodse volk gebukt is gegaan, en, daarna de stichting van de staat Israël. En daarmee komen we op een volgend punt.

Gods verbond – betreft die ook de staat Israël?

Want wie ‘Israël’ zegt, denkt automatisch ook aan de huidige staat Israël. Die is immers vaak in het nieuws. Maar bedoelen we die ook als we over Israël spreken? En heeft die ook met Gods verbond te maken? Daarover verschillen de meningen in de kerk nogal. In Hervormde setting, waaruit ik zelf afkomstig ben, werd er destijds vrijmoedig gesproken over de onopgeefbare verbondenheid tussen de kerk en Israël als: land, volk en staat. Het land en de staat zijn er nu uit verdwenen; tegenwoordig spreekt de kerkorde alleen over de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël.

De reden hiervan is bekend; die valt voor een belangrijk deel terug te voeren op een zekere huiver van de kerk om zich niet al te rechtstreeks te verbinden met concrete vormen van staatspolitiek, mede tegen de achtergrond van de almaar voortwoekerende conflicten en het wantrouwen tussen Joden en Palestijnen, met zoveel wonden aan beide zijden tot gevolg.

Uiteraard is dat een begrijpelijke gedachte dat op dit terrein grote voorzichtigheid vereist is, in het kader van het trachten recht te doen aan iedere betrokkene, van welke zijde ook.

Maar toch, vragen we ons af: is dan met het badwater niet ook het kind weggegooid? Om diverse redenen kan de kerk toch niet om het feit heen dat Israël een staat is?

Alleen al het Joodse zelfverstaan zou in die richting moeten wijzen. Daar vormt, zeker tegen de achtergrond van de gruwelen van een eeuwenlang antisemitisme, vervolging, welke culmineerde in de Holocaust, de staat Israël een veilig en stevig gebinte, waarbinnen men zich nu eindelijk veilig weet. Of, als veiligheid soms een te groot woord is, men in ieder geval de ruimte voor de zelfbeschikking ervaart als het gaat om het trachten te garanderen van de veiligheid van het Joodse volk, dat nergens ter wereld zomaar veilig bleek gedurende de afgelopen 2 millennia. Wonend in het land van de voorouders, waarheen de aartsvaders door God geroepen werden uit de wereld van Babel, heeft zich een staat gevormd.

Dat kan toch haast niet anders. Wanneer een volk een land bewoont, ontstaat daar een zekere staatsvorm. Praktisch geen enkel volk laat zich zonder staat denken. Althans zeker niet na de late 19^e eeuw en vroege 20^e eeuw, waarin de staatsvorming op gang kwam. Grote rijken, die het eeuwenlang voor het zeggen hadden gehad brokkelden af. In deze rijken waren destijds allemaal verschillende volkeren verenigd: het Ottomaanse Rijk en het Habsburgse Rijk bijvoorbeeld, herbergden vele volkeren, talen en culturen. Maar daarvoor in de plaats kwamen kleinere naties, veelal gegroepeerd rond een eigen identiteit, een eigen taal en cultuur. In die tijd is ook het denken over de Joodse staat

geboren, uitmondend in de huidige staat Israël. Een democratische republiek. Een staat waarin overigens ook principieel ruimte moest zijn voor een Arabische bevolking. Een staat die naast en tussen diverse andere bestaande of eveneens recent gestichte Arabische staten zou bestaan.

Is het daarom eigenlijk niet heel erg voor de hand liggend om, wanneer wij over Israël spreken, daarin ook de staat Israël te betrekken? En dat we dat ook als kerk doen.

In de Bijbel geschiedt dit spreken over Israël als staat bovendien ook bij voortduur. Ook daar komen we zeer regelmatig een 'staat' Israël tegen. Opvallend is dat de verschillende organisatie- en staatsvormen divers zijn. Ze ontwikkelen zich uit elkaar. Zo kennen we allereerst het stammenverband, van de zonen van Jakob, oftewel Israël. Daarna kwam het tijdperk van de Richteren, waarin een door God aangestelde richter het volk, het stammenverband, leidde. Later kwam het tijdperk van de koningen. Het was weliswaar aanvankelijk niet door God gewenst. Maar toch, toen het eenmaal die kant uitging, zie je in de Bijbel dat deze staatsvorm door God uiterst serieus genomen wordt. Zo serieus zelfs, dat, men denke aan de boeken Koningen, iedere koning beoordeeld wordt op het al dan niet volgen van Gods Tora. Deed hij wat goed was in de ogen des Heren, of wat kwaad was? Daarmee laat God zien dat Hij, wanneer Hij over Israel spreekt, wel degelijk de staat daarbij betreft. Even in het midden latend hoe Hij de concrete politiek van een koning of machthebber waardeert. We zien in ieder geval: de staat doet ertoe.

Nog weer later werd het beeld weer anders, en raakte Israël bezet door de Grieken en de Romeinen. Ook toen gold er een bepaalde staatsvorm. Ook nu laten we in het midden of deze wel of niet ideaal was.

Het gaat ons om het idee van het voortdurend aanwezig zijn van een staatsvorm. En waarbij, dwars door alles heen en soms zelfs door zware oordelen heen, Gods trouw ook aan de betreffende staatsvorm van Israël pal overeind blijft staan.

Ik denk aan een tekst als Psalm 89, waarin God belooft dat de toekomst zal zijn aan het koningshuis van David:

*Aan mijn knecht David heb Ik gezworen:
voor altijd zal Ik uw nakroost bevestigen.
En uw troon bouwen van geslacht tot geslacht. (Psalm 89:5)*

Dat is een tekst waarin uiterst concreet over een bepaalde staatsvorm van Israël wordt gesproken. In het Nieuwe Testament zien we overigens dat deze gedachte onverkort doorklinkt in bijvoorbeeld het Lukas-evangelie. Daar zegt de engel Gabriël tegen Maria, als hij de geboorte van Jezus aankondigt:

*Gij zult Hem de naam Jezus geven.
Deze zal groot zijn en Zoon des Allerhoogsten worden genoemd.
En – nu komt het – de Here God zal Hem de troon van zijn vader David geven,
en Hij zal als koning over het huis van Jakob heersen tot en eeuwigheid,
en zijn koningschap zal geen einde nemen. (Lukas 1:32-33)*

Het gaat me er hier om dat juist ook het Nieuwe Testament, en er zijn diverse andere voorbeelden te geven, bij het spreken over Israël de staat, namelijk het koningschap, volop in beeld heeft.

Het is opvallend hoe sterk deze tekst ook verbonden lijkt met de bede uit het aloude Joodse achttiengebied:

*Gezegend zijt
Gij, Heer, die Jeruzalem opbouwt.
De spruit van David, uw dienaar, doe die snel ontspruiten
en zijn hoorn verheffen. (...)
Gezegend Gij, Heer, die de hoorn der bevrijding doet ontspruiten.*

En denken we dan ook weer aan deze tekst uit Lukas 1, waar Zacharia, vervuld van de heilige Geest deze woorden spreekt:

*Geloofd zij de HERE, de God van Israël,
want Hij heeft omgezien naar zijn volk en heeft het verlossing gebracht,
en heeft ons een hoorn van heil opgericht,
in het huis van David, zijn knecht. (Lukas 1:68-69)*

We horen Zacharia hier over Israël spreken, en hem in zijn spreken over Israël, net als in het achttiengebied, en net als Gabriël deed, spreken over het koningschap van David. We horen hem ook het woord ‘hoorn’ gebruiken, een beeld van kracht. De kracht van Gods licht en liefde in het donker van een Babelwereld die de weg kwijt is. God die verlossing brengt, of zoals het achttiengebied het zegt: die bevrijding doet ontspruiten.

Nogmaals meen ik te mogen stellen dat de staat er in de Bijbel, zowel in Tenach als Tweede Testament, er wel degelijk toe doet, wanneer er over Israel gesproken wordt.

We moeten overigens uiteraard wel onmiddellijk erbij zeggen, dat het hier om Góds koningschap gaat. En niet om een door mensen gevormde staat. Het is de Gezalfde van Godswegen, die de troon van David zal bestijgen.

Net zo leert Jezus in het Nieuwe Testament bidden:

Úw Koninkrijk kome.

Daar wordt afgewezen van een al te menselijke staatsvorm, en er wordt verwachtingsvol gekeken naar Gods eigen invulling, middels zijn Messias, van de troon van David.

Samenvattend kunnen we mijns inziens stellen, als het gaat over Israel als staat:

- Dat die staat, in welke vorm dan ook, voortdurend in de Bijbel onlosmakelijk is verbonden met de naam ‘Israel’ evenals ‘Juda’.
- Dat die staat door God serieus wordt genomen
- Dat ook bij terechte kritiek op een bepaalde politiek Gods trouw uiteindelijk toch altijd overeind blijft
- Daarom vragen we ons af: waarom zou dat ook niet mogen gelden voor de huidige staat Israël?

Ook zij is, evenals alle eerdere staatsvormen, zeker niet volmaakt. Wij hoeven ons ook zeker niet met een concreet kabinet, of dat nu van Netanyahu, Bennett of een ander is, te vereenzelvigen. Iets dergelijks gebeurt ook nergens in de Bijbel. En het Achttiengebied bidt ook niet voor niets om goede rechters, dat er in Israël recht gedaan zal worden aan ieder in het land.

De huidige staatsvorm, die van de democratische republiek, is er één in een lang rijtje van zich ontwikkelende staatsvormen. In een bepaalde tijd tot stand gekomen, en waarschijnlijk ook niet de laatste.

Niet althans als het aan het Achttiengebied ligt, of de andere teksten die we lezen: die beden en teksten zien uit naar Góds koningschap, via zijn Gezalfde, op de troon van David.

Maar ondertussen zijn we daar nog niet. En zien we het huidige Israel.

Zo raak genoemd door de rabbijnen bij de stichting van de staat:

‘Een begin van ontspruiten van verlossing.’

Ook hier dat met twee woorden spreken: enerzijds is de huidige staat Israel niet los te zien van Israel, en van Góds Israel, en van Gods verlossing van Israel. Een licht.

Anderzijds is de huidige staat zeker niet het ideaal. Maar: ‘een begin’. Er is er nog veel

donker, gebroken en veel onvolmaakt. En er worden veel fouten gemaakt. Net als bij ieder ander volk. Daarom is het, zoals wijlen rabbijn David Brodman (1936-2020) eens zei (ik parafraseer): ‘‘het gebinte van de staat Israël is opgericht. Maar, net als in het visioen van Ezechiël, wachten we nog op het waaien en doorbreken van de Geest. Die ons als volk nog meer en meer zal moeten inspireren, om Gods licht onder de volkeren te zijn’’. Kortom, de woorden ‘‘begin van verlossing’’ drukken uit dat lang niet alles reeds volmaakt is, maar ook dat er nog veel valt te verwachten.

Mijns inziens zou dit spreken met twee woorden over Israel als staat meer recht doen aan Israel als het volk van Gods belofte, en voorwerp van Gods trouw, waartoe ook het land en de staat nu eenmaal behoren (denk terug aan de belofte aan Abraham), dan door er maar over te zwijgen.

Door het woordje ‘‘staat’’ te verzwijgen ontstaat immers een kramp of in ieder geval een onduidelijkheid: telt die dan niet mee? Maar de staat is er nu eenmaal. Bovendien doet men, door de staat tussen haakjes te zetten, zo geen recht aan Israels geschiedenis, en ontnemt men zichzelf ook het zicht op de rijke beloften over Israel als staat van de goddelijke Koning op Davids troon, waar eens alle volkeren naartoe zullen gaan, om door deze Koning der koningen de weg gewezen te krijgen en het heil te verkrijgen in hun concrete leven als volkeren op aarde, als we Jesaja 2 goed begrijpen.

De naamgeving van de staat Israël

Het is overigens ook boeiend om stil te staan bij de interne discussie die is gevoerd in de aanloop naar de stichting van de staat Israël. Als fervent filatelist, ook van postzegels van Israël (en dan vooral van de Britse mandaatperiode en het interim-tijdperk voorafgaand aan 1948), kwam ik daar eens een artikel over tegen. De Britten bezigden op hun zegels een tweesporenbeleid: ‘‘Palestina, gevolgd door de Hebreeuwse Aleph en Jud, de afkorting voor ‘Eretz Israel’, land Israel. Maar hoe wilde men nu zélf de nieuwgevormde Joodse staat noemen? De eerste Joodse zegels na de onafhankelijkheid droegen echter niet de naam Israel, maar: ‘‘Doar Ivri’’, ‘‘Hebreeuwse Post’’. Dit was een soort tijdelijke oplossing. Want men was er nog niet uit. Op het oorspronkelijke ontwerp van de bekende eerste Israelische uitgifte lezen we als aanduiding voor de staat het woord: ‘Jehoeda’.⁴

Op internet zijn diverse bronnen te vinden, waaronder de Times of Israël, waar, samengevat het volgende verteld wordt.⁵ Velen gingen er vanuit, dat inderdaad de nieuw te vormen staat de naam ‘‘Judea’’ zou krijgen. Immers, van dit naar het oude tweestammenrijk verwijzende woord, is het woord ‘‘Jood’’ afgeleid. ‘‘Jehudi’’, afkomstig van Judea. Het waren immers met name de Joden die uit Judea naar Babel afgevoerd waren, die weer terugkeerden uit de ballingschap. Voor de tien stammen van Israël is dat een heel ander verhaal geweest. Die zijn lange tijd als ‘‘verloren’’ beschouwd, en fragmentarischer, en pas veel later (men denke aan de Ethiopische Joden) teruggekeerd, toen de staat reeds lang een feit was.

Kortom, velen dachten/hoopten dat de nieuw te vormen staat ‘‘Judea’’ zou gaan heten. Mede omdat die naam de verbinding zou leggen met de tijd van het begin van de diaspora. De landstreek waaruit de Joden verdreven werden na de verwoesting van de tempel door Titus (en ook in de tijd daaropvolgend) was door de Romeinen (en uiteraard ook al daarvoor) immers Judea genoemd. Judea als naam werd echter al spoedig verworpen, omdat in het verdelingsplan het grondgebied van het voormalige Judea grotendeels aan de Arabieren werd toegewezen. Vanuit historisch en geografisch oogpunt leek ‘‘Judea’’ daarom geen goed idee.

Ook de naam ‘‘Sion’’ werd, aldus de bronnen, gesuggereerd. Maar daarvoor gold hetzelfde: die naam was, hoezeer ook verlangen van de terugkeer naar Sion weerspiegelend, geografisch verbonden met de heuvel te Jeruzalem. En Jeruzalem zou in het plan ook geen deel uitmaken van de nieuw te vormen Joodse staat.

Door slechts één persoon, aldus deze bron, werd de naam ‘‘Ever’’ (de woordstam van ‘‘Hebreeër’’)

---

⁴ *The Holy Land Philatelist – Israel’s Stamp Journal*, Vols.3-4 (Nos.25-48/49) Nov.1956-Oct./Nov.1958, p.640

⁵ <https://blogs.timesofisrael.com/1948-why-the-name-israel/> en: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/why-the-name-israel>

gesuggereerd, maar ook deze naam vond geen draagvlak.

Datzelfde gold voor de aanduiding ‘Eretz Israel’. Die werd ook verworpen. Men was huiverig voor irredentisme, dat wil zeggen, het tegenover de Palestijnen aanspraak maken op stukken land vanuit de claim dat dit in Bijbelse tijden ook tot Israel had behoord. Dit mede omdat de Britten deze naam ook hadden gebruikt (denk weer aan de postzegels), tegelijk met de naam Palestina, voor het totale grondgebied, dat nu immers verdeeld moest worden. Vanuit de vrees voor het risico op een gevaarlijk geachte associatie en claim op het totale land, werd dus deze optie van ‘Eretz Israel’ verworpen.

Het was, aldus de bron, uiteindelijk David Ben Gurion die, na dit proces van eliminatie van namen, de naam ‘Israel’ suggereerde. Het was een naam die door slechts weinigen aanvankelijk overwogen werd, maar gaandeweg bijval vond. In de beroemde rede waarbij Ben Gurion de stichting van de staat aankondigde, verwoordde hij het als volgt: ‘*Hierbij roepen wij de stichting van een Joodse staat uit in Eretz Israel, die gekend zal worden als de Staat Israel*’. We zien hier hoe Ben Gurion de Staat Israel niet vereenzelvigd met het (bijbelse) ‘Land Israel’, maar de Staat wel in die context plaatst en een zekere verbinding aanbrengt. Zo probeerde hij wellicht tussen de scylla en de charibdis te manoevreren.

Wellicht dat het ook ons in ons spreken over Israel kan behoeden voor het ene uiterste (het loskoppelen van iedere verbinding tussen staat en land) en het andere uiterste (het dusdanig vereenzelvigen van staat en land dat er geen ruimte voor anderen, zoals de Palestijnen, meer overblijft).

Wie behoren er tot Israël? – de verbinding met de vaders

We hebben inmiddels heel wat begrippen uit het rijtje van Paulus aan de orde gehad.

Als laatste wil ik er graag nog een met u kort behandelen, namelijk: ‘de vaders’. Van hen (Israël) zijn de vaders, zegt Paulus. Daar worden de aartsvaders mee bedoeld. Abraham, Isaäk en Jakob, die lijn.

Met Abraham begonnen we ook, met zijn roeping uit de context van Ur, Haran en Babel.

Israël als het volk van naam, verbonden aan Gods naam, om zijn licht uit te stralen in de volkerenwereld en hen bij Hem te brengen.

Maar hoe zit dat dan, waar loopt de grens tussen Israël en de volkeren? Wie mag zich Jood noemen en wie niet? En hoe zit het met teksten uit het Nieuwe Testament waar die grens ook lijkt te vervagen, zodat er zelfs een leer is ontstaan die zei dat Israël opgelost is, of verdwenen. Of, zoals anderen zeggen: Gods volk is universeel geworden. Je moet Israël niet meer onderscheiden van de kerk. Hoe zit dat dan?

We zeiden reeds: het woord ‘Jood’ vind zijn taalkundige oorsprong in ‘Jehudi’, Judeeër, inwoner van Judea, afkomstig van de stam van Juda. De leeuw van Juda zien we trouwens nog steeds afgebeeld in de vlag van Jeruzalem, die overigens ook de kleuren blauw en wit kent, verwijzend naar heel Israël. Tevens is er op gewezen dat het begrip ‘Jood’ sinds de Hellenistische tijd ook de betekenis heeft gekregen van ‘lid van de religieuze gemeenschap der joden’, of ‘aanhanger van het jodendom’. Hierbij is sindsdien altijd sprake van een interne discussie geweest, of het om het religieus of halachisch uitgangspunt gaat. Is men jood omdat bijv. de moeder joods is (halachisch) of omdat men de joodse godsdienst aanhangt, waarbij ook proselieten, erbij gekomenen uit de volkeren de God van Israël zijn gaan dienen?⁶ Hierover kunnen wij uiteraard het laatste woord niet spreken, en dat pretenderen wij ook niet als buitenstaander, als niet-jood.

Wel stellen we vast dat in de Bijbel beide lijnen ook te ontwaren vallen. Enerzijds is en blijft glashelder dat Israël een separaat volk vormt, uit de lijn van Abraham, via Isaäk en Jakob. De wijd vertakte stamboom die sindsdien ontstaan is, waarbij het criterium gehanteerd wordt dat wie uit een joodse moeder geboren is zich joods mag noemen.

Anderzijds hebben we ook oog voor de verbondenheid tussen Israël en de volkeren. Niet: de versmelting. Je hoeft maar te denken aan de namen van de 12 stammen boven de poorten van het

---

⁶ Pieter W. van der Horst, *Het vroege jodendom van A tot Z*, p.92/93.

nieuw Jeruzalem in het boek Openbaring, om vast te stellen dat Israël een eigen identiteit blijft behouden, tot in Gods grote toekomst. Met die verwachting voor Israël opende het Nieuwe Testament ook, zo hoorden we reeds, bij monde van o.a. Zacharias. Maar tegelijk staan die poorten van het nieuw Jeruzalem wel open voor alle volkeren, mogen zij in en uit gaan. En is er verbinding, in de dienst aan God. Op die manier moeten we naar mijn mening ook de teksten interpreteren die spreken over de vraag of het voldoende is om Abraham als vader te hebben (bijv. Matt.3:9 en Romeinen 9-11). We kunnen denken aan de tekst uit de Efezebrief, die stelt dat de tussenmuur is weggebroken tussen Israël en de volkeren. Maar dan gaat het over een tussenmuur van vijandschap. En er is éénheid ontstaan. Waarbij Israël Israël blijft en de gemeente uit de volkeren blijft de kerk. Dat is toch ook zo in Genesis 1? Als man en vrouw één worden, blijft de man wel man en de vrouw vrouw. Maar ze zijn met elkaar verbonden geraakt.

Zo weten we ons als kerk onopgeefbaar verbonden met Israël. Waarbij ieder zijn eigen identiteit behoudt en mag behouden. Net als in het beeld van de enting op de edele olijf, dat Paulus in de Romeinenbrief gebruikt. Ook in de hedendaagse ent bij fruittelers geldt: de stam blijft de stam, en de geënte tak blijft ook zichzelf. Die mag zijn eigenheid behouden en blijft zijn oorspronkelijke vruchten voortbrengen. Niet de vruchten van de stam. Maar wel is de tak met de stam verbonden geraakt, en wordt hij erdoor gevoed.

Mij lijken dit soort beelden een antwoord op de vraag hoe het zit met enerzijds de scheidslijn en anderzijds de verbondenheid tussen Israël en de kerk.

Als we over Israël spreken, mogen we blijven spreken over het volk dat, voortgekomen uit Abraham, via de lijn van Isaäk en Jakob, geroepen is in de wereld om Gods licht te laten stralen.

En wij mogen delen in de aan Israël geschonken verwachting, zoals de Protestantse Kerkorde het zo kernachtig uitdrukt.

En hoe kunnen we die verwachting het beste aan het woord laten?

Ik meende, door drie elementen uit het reeds genoemde aloude joodse Achttiengebed te laten klinken:

- Een verwachting en hoop van Israël om volk van de Tora te zijn, lichtdrager in de wereld. Een bede om een geestelijke terugkeer (bede 5):

*Doe ons omkeren, onze Vader, tot uw Tora en breng ons nader, onze Koning, tot uw dienst en voer ons in volledige ommekeer terug tot voor Uw aangezicht.
Gezegend zijt Gij, Heer, die de omkeer wil.*

- Maar die bede om een geestelijke terugkeer is tevens verbonden aan de bede om terugkeer naar het land, naar Sion (bede 10):

*Blaas de grote bazuin voor onze vrijheid en steek op het teken voor de verzameling van onze bannelingen. Zamel ons tezamen in uit de vier hoeken der aarde.
Gezegend Gij, Heer, die inzamelt de verstrooiden van zijn volk Israël.*

- Vóór alles uit kent dit gebed een bede om en verwachting van Góds terugkeer tot het land van de belofte en zijn volk, met woorden die sterk herinneren aan Zacharias (bede 14 en 15):

*Keer in erbarmen terug naar Jeruzalem, Uw stad, en woon in haar, zoals Ge gesproken hebt; bouw haar, binnenkort in onze dagen, tot een bouwwerk voor altijd, en bereid in haar snel de zetel van David.
Gezegend zijt Gij, Heer, die Jeruzalem opbouwt. De spruit van David, uw dienaar, doe die snel ontspruiten en zijn hoorn verheffen door uw bevrijding, want op uw bevrijding hopen wij heel de dag.
Gezegend Gij, Heer, die de hoorn der bevrijding doet ontspruiten.⁷*

Moge het zo zijn, voor Israël en alle volkeren op aarde.

Ds. G.A. Trouwborst

Israëlzondag 3 oktober 2021 27 Tisjri 5782

---

⁷ <https://docplayer.nl/194203993-De-tekst-van-het-achttiengebed.html>

Naschrift

Tijdens de vragenronde kwam de de gedachten scherpende en welgemeende vraag naar voren of we, door Israël een speciale ('intieme') plaats bij God toe te kennen (door bijv. over Israël te spreken als 'de oudste broeder'), de volkeren geen onrecht doen. Wordt zo het overgrote deel van de mensheid niet op een tweede plan gezet? Met andere woorden: heeft God meer met zijn volk Israël dan met de rest der mensheid? Houdt Hij meer van Israël dan van de gojiem? Moeten we dat suggereren?

Graag herhaal en onderbouw ik hier mijn toendertijd reeds gegeven antwoord nog nader, na hierover de afgelopen dagen ook nog te hebben nagedacht.

Zoals ik impliciet al aangaf, verwarren we mijns inziens twee zaken, als we Israëls specifieke/intieme positie bij God gelijk zouden stellen aan een voorkeursbehandeling, ten koste van anderen. Een dergelijk spreken over zowel Israël als de volkeren zou inderdaad niet gepast lijken.

Echter, Gods speciale roeping van Israël heeft juist tot doel: het brengen van zijn zegen naar alle volkeren (Gen.12:3). Hieruit blijkt ondubbelzinnig dat juist ook zij het voorwerp van Gods liefde en trouw zijn, evenals Israël dat is.

Het feit echter dat Israël geroepen is om drager van die zegen te zijn, veronderstelt wel een speciale positie.

Hier stonden we bij stil bij onze behandeling van het woordje (oudste) 'zoon': Israël als 'bouwer', namens en voor de Vader te midden van de volkerenwereld, evenals in de bijbelse geschiedenissen een eerstgeboren zoon een speciale positie in het stamverband inneemt. Naast dubbele rechten is daarbij ook sprake van dubbele plichten. Zoals Herman van Praag reeds aangaf: Israël als volk dat geroepen was om het spits af te bijten voor een menswaardige samenleving, neemt geen benijdenswaardige positie in.

Ik pleit in dit verband voor een analoge omgang met het begrip 'zoon', zowel ten opzichte van Israël als Christus. Als we als kerk geen moeite hebben met teksten als Johannes 1:18, waar gezegd wordt dat Jezus als 'zoon' (analoog aan het woordgebruik m.b.t. Israël eveneens op te vatten in de zin van: 'bouwer' voor/namens God) ook in een zeer intieme positie bij God verkeert, nl. 'aan de boezem (of: 'schoot') van de Vader', dan moeten we ook geen moeite hebben met het feit dat Israël in de Bijbel als 'zoon' van God een dergelijke unieke positie toebedeeld wordt, dichter bij God en zijn Tora dan veel volkeren van nature verkeren (lees bijv. Ps.147:19,20).

Om nog weer tot Christus terug te keren: in de bekende tekst uit het Johannesevangelie wordt Jezus als 'zoon' juist ook ter sprake gebracht, vanuit Gods liefde voor de volkerenwereld: 'Alzo lief had God de wereld, dat Hij zijn eniggeboren zoon, etc.'.

Kortom, wellicht kunnen deze en dergelijke kostbare analogieën aangaande het gebruik van het begrip 'zoon' zowel m.b.t Israël als Christus behulpzaam zijn om de speciale plaats van Israël in het juiste licht te zien, en deze op een zelfde wijze dankbaar te waarderen als de kerk dat doet aangaande Christus.